

R. 1–3 **rin** är, oaktat den följande mask. formen av pronomenet (**p - ir**), sannolikt rester av det vanliga kvinnonamnet *Katrin*, belagt även i G 28(?), 29, 35, 42, 60. Runföljden 13–17 kan utan hinder ha varit **froyil**, sockennamnet Fröjel söderut på andra sidan grannsocknen Klinte; gränsen till Fröjel är belägen på ca 1 mils avstånd från Västergarns kyrka. Ytterligare ett par medeltida belägg är registrerade i Ort-namnsarkivet i Uppsala: *Fröale* 1300-t., *fröiale* (dat.) 1357. Runföljden 34–40 är vanskelig. Sannolikt har O. v. Friesen rätt, när han här ser »himmelens fröjd», dvs. en onöjaktig skrivning av ett *[h]im[n]a-froy[gð]* f.

Som framgår av differenserna i tidigare läsningar av runföljderna 1–17, 18–29 samt 34–40, är dessa svårbemästrade. Återstoden är emellertid klar; det resonemang om runföljden 49–72 som Carl Säve för i brevet till brodern den 25.2.1863 bygger på den senares bristfälliga, preliminära läsning och saknar därför relevans. Varken Pipping eller Wessén har redovisat någon uppfattning om textinnehållet. O. v. Friesens tolkning har i nusvensk översättning framförts i Sveriges kyrkor (1942): »De bodde i Fröjel ... (att de må njuta h)immelens fröjd hos sin Gud och dit må alla de komma som ...»

Inskriften har varit mer än dubbelt så lång och genom sin originella avslutning haft ett språkligt intressantare innehåll än de vanliga, schablonmässiga. Inledningen är försvunnen men har förmodligen varit ett »här vilar X och Katrin», man och hustru. »De bodde i Fröjel», var alltså ovanligt nog utsocknes folk. Så dödsdatum. Senare hälften av den bevarade texten och slutet har innehållit en from önskan för de döda och även för alla dem som på något visst sätt hävdar sin kristna tro, läser förböner e. d. För-lusten av stora textpartier lämnar tyvärr den nutida läsaren i ovisshet om åtskilliga detaljer.

Gravstenens runinskrift är synbarligen självdaterande med hänvisning till den perpetuella kalendern, men nyckelrunorna har dessvärre blivit obestämbara – söndagsrunan är bortslagen, gyllentalsrunans eventuella bistav likaså, och de äldre läsningarna ger olika besked. Den stilhistoriska bedömningen talar för en datering till tiden omkring 1300 eller 1300-talets början.

De latinska bokstäverna läser Pipping RODHWIO och kommenterar med hänvisning till parallell-inskrifter med runor och latinska bokstäver på andra gravstenar: »Jag antager att den latinska inskriften är samtidig med runinskriften, och att det fragmentariska ordet öfverst i runinskriften är att läsa **[ro]puiu**» (r. 18–21). Västergarnsstenens versaler är emellertid tveklöst sekundärt inhuggna och kan utan hinder vara BOTHWID.

193. Gamla folkskolan, Västergarns sn

Litteratur: F 265. P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 308, Gotland 1864 (hs S 40 n i UUB), s. 198.

Avbildningar: Säve, teckningar i a. aa.

Runstensfragment, nu borta.

Den ende som sett fragmentet är P. A. Säve, som i reseberättelsen 1864 beskriver det sålunda: »Runsten (fragment), 1:8 [aln] lång, 16 tum bredast och 5 1/2 tum tjock, funnen 1861 uti folkskoleträdgården, vester om kyrkan.» I Säves fältanteckningar (S 40 n, s. 198) är sista ordet »huset», ej »kyrkan». Gamla folkskolan låg omedelbart söder om kyrkan och nuvarande landsvägen. Säve nämner ingenting om fragmentets förvaringsplats. Den citerade uppgiften, som illustreras med teckningen fig. 56, följer direkt efter beskrivningen av gravstenen G 192 och står omedelbart före en notis om »Befästningar ... å Vifvesholm [Vivesholme i Sanda sn] ... mellan Vestergarn och Klinte». I S 40 n står teckningen vid sidan av bilden av Västergarns kyrka. Fragmentet har förgäves eftersökts av O. v. Friesen 1922 och vid Runverkets fältarbeten 1974.

Fragmentet har varit en 15 cm tjock flisa, förmodligen kalksten, 80×40 cm stor, med rester av en kopplad runslinga, 5–6 cm bred. De få runorna kan möjligen ha utgjort inskriftens början och slut.

Fig. 56. G 193. Gamla folkskolan, Västergarns sn. Efter teckning av P. A. Säve i Reseberättelse 1864.

Inskrift:

fa - ... | - - : pina
5

»... denna.»

R. 2, 8, 9 har haft dubbelsidiga bistavar, punktformigt avslutade. Samma form visar – i det hittills undersökta materialet – runorna på de resta stenarna G 80, 134, 135, 138, 203, 207, 208, 218 samt kisthällen G 181. Se härom G 207.

R. 1–3 kan vara rester av ett mansnamn med förleden *Far-*. Sådana tidigare kända från runinskrifter på Gotland är *Fargair* (G 63, 119) och *Farbiorn* (G 181).

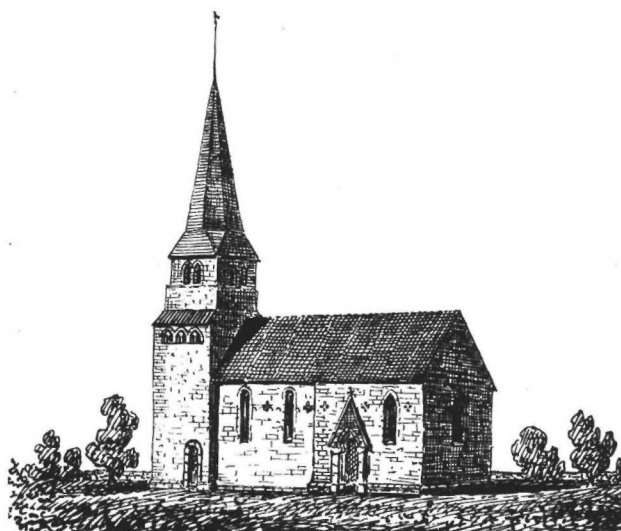
Stora Mafriids 1:23, Västergarns sn

År 1968 påträffades vid undersökningen av den vikingatida varvsanläggningen vid Paviken (P. Lundström, Paviken, ett vikingatida varv på Gotland, Gotländskt arkiv 1968, s. 108 f.) ett fragment med bevarad kant av ett arabiskt mynt, enligt fil. lic. Ulla S. Welin troligen en omaijad (700–750 e. Kr.) med förmodade runor. Myntfragmentet har fyndnumret 5882: 68: 31018. Fig. 57. Det har graffiter som liknar runorna *it*. Myntet och graffiterna är dock alltför stympade för att de sistnämnda med absolut visshet skall kunna bestämmas som runor.

På ett litet kantfragment av ett sassanidiskt mynt från samma fyndplats (fyndnr 5882: 68: 31103) är graffiterna icke runor utan troligen probermärken. (Se om dessa myntfragment även E. Svärdröm, Runfynd 1968, Fornvännen 1969, s. 305.)

Fig. 57. Fragment av arabiskt silvermynt med runliknande graffiter, funnet å Stora Mafriids 1:23, Västergarns sn. Foto N. Lagergren 1969.

Eskelhems kyrka

Den nuvarande kyrkan i Eskelhem är från 1200-talet; långhuset är äldst, tornet från mitten av århundradet. I tornrummet uppfördes på 1800-talet två läktare, en liten, låg, i början av århundradet, en större ovanför denna år 1863. I samband med restaureringen 1958–60 revs läktarna och muralmålningarna togs fram. När putsen på tornkammarens nordvägg 1958 avlägsnades kom resterna av den märkliga runkalendern (G 194) från 1300-talet i dagen, som med ens fångar kyrkobesökarens blick redan vid inträdet i helgedomen.

194. Eskelhems kyrka

Pl. 47–52

Litteratur: G. Svahnström t. Riksantikvarieämbetet 6.8.1958, 17.10.1959 (ATA), Eskelhems kyrka, Anförande vid kyrkans återöppnande midsommardagen 1960 (i De hundra kyrkornas ö, 1960, s. 125 f.); Runskrift i Eskelhems kyrka unik för Sverige? (art. sign. Beco, i Gotlänningen 21.11.1958); S. B. F. Jansson, Besiktningsrapport 11.11.1959 (ATA); B. G. Söderberg, Sensationell kyrkomålning i Eskelhem (i Gotlands Allehanda 13.4.1960), Mästerverk i Eskelhem (i Konstrevy 1960: 3, s. 92 f.), Gotländska kalkmålningar 1200–1400 (1971), s. 206, 223 f.; E. Olsson, Konserveringsrapport 4.5.1960 (ATA); E. Svärdröm, Nyköpingsstaven och de medeltida kalenderrunorna (Antikv. arkiv 29, 1966), s. 25 f.; A.-L. Stigell, Kyrkans tecken och årets gång (Finska forn.m.för. tidskr. 77, 1974), s. 50 f.

Äldre avbildningar: E. Olsson foton 1959 (4 återgivna i Svärdröm a. a.), 1960 (ATA och GF); S. Hallgren detaljfoton 1964 (ATA).

Runkalender, målad invändigt på den norra tornväggen.

Den nu ytterst fragmentariska målningen upptäcktes 1958 och knackades fram i samband med den då pågående kyrkorestaureringen. Den cirkelformiga kalendern är med sin diameter av 5 m och sin medelpunkt 5,5 m över golvet numera svårtillgänglig för detaljgranskning. Härtill bidrager också orgelns placering, som dessutom hindrar fotografering med lämplig infallsvinkel. Tyvärr nåddes inte Runverket av landsantikvariens första meddelande om fyndet (6.8.1958) medan framtagandet av målningen pågick och den gamla läktaren ännu fanns kvar, varifrån en granskning av de bevarade partierna intakta bekvämt